

Op 28 januari werd in een volle Leeuwarder Jacobijnerkerk een bijeenkomst van de Fryske Akademy georganiseerd. Met onder meer een toespraak van de preses van de generale synode van de Protestantse Kerk, orgelspel van Theo Jellema, koorzang en last but not least de aanbieding van de bundel Dr. Bernard Smilde: *tûzenpoat en trochsetter* werd het lichamelijk breekbaar ogende, maar geestelijk zeer vitale echtpaar Smilde-Bosch in het zonnetje gezet vanwege de negentigste verjaardag van Bernard Smilde.

‘Negentig worden is geen kunst, het is een gunst’ Bernard Smilde 90 jaar

Oane Reitsma

‘NJOGGENTICH JIER WURDE IS gjin keunst, it is in geunst’, sprak de jarige met krachtige stem in zijn vitale dankwoord. Daarmee wuifde hij de lofprijzingen aan zijn adres in de toespraken deels weg. Hij liet ze zich welgevallen, maar uiteindelijk gaat het om één ding in het leven en werk van Smilde: ‘*solī Deo gloria*’.

In *Muziek & Liturgie* van oktober 2009 staat een uitgebreid interview met Smilde. In de volgende bladzijden geef ik een korte samenvatting van de bundel met bijdragen over zijn werk en leven, die onder auspiciën van de Fryske Akademy verscheen. Daarmee wil ik de bundel *Dr. Bernard Smilde: tûzenpoat en trochsetter* (red. Jan Breimer en Jan Dirk Wassenaar), waarvan dertien van de vijftien artikelen in het Fries zijn geschreven, iets meer toegankelijk maken voor anderstaligen.

Biografie

Het boek begint met een uitgebreide ‘Biografy fan in tûzenpoat en trochsetter’ door dr. Jan Dirk Wassenaar. Niet eerder werd Smildes leven zo gedetailleerd opgetekend. Van zijn kindertijd tot nu komen niet alleen zijn veelzijdige werkzaamheden, maar ook zijn persoonlijk leven naar voren. De unieke combinatie van interesse in muziek, theologie en de frisistiek is al vanaf het begin aanwezig. Een overzicht van de genealogische kwartierstaat van Smilde is gemaakt door dr. Cor Waringa. De voorouders van Smilde heeft hij in enkele gevallen weten te traceren tot halverwege de zestiende eeuw.

Roerend is de korte persoonlijke bijdrage van Atze Bosch, de jongere broer van Smildes echtgenote, die als begenadigd Fries dichter en vertaler met Smilde samenwerkte. Zijn bijdrage ‘Sweager, mentor en freon’ krijgt een extra lading als men bedenkt dat Bosch een maand voor het verschijnen van deze bundel is overleden.

Fryske Beweging

Dr. Liuwe Westra beschrijft Smildes plaats in de Friese Beweging, de brede politieke, wetenschappelijke en culturele beweging sinds de jaren 1920, die zich inzet voor het Fries-eigene en dan met name de taal. In de kerk ging de strijd voor het Fries er soms (schriftelijk) hard aan toe, zoals in studenten-almanakken. Westra constateert dat Smilde meer een man was van de praktijk dan van de theorie. Maar in de kerkelijke praktijk zorgde de frieszinnige Smilde er mede voor dat er meer en meer liturgisch materiaal beschikbaar kwam voor zijn eigen gemeentes, maar ook voor het hele taalgebied. Daarvan zijn Smilde’s bijdragen aan het *Lietboek foar de Tsjerken* en de *Nije Fryske Bibeloversetting* belangrijke getuigen. Al hebben Smildes 2450 gehouden Friese preken ook behoorlijk aan het quotum Friestalige diensten in de gehele provincie bijgedragen. Niettemin concludeert Westra: doordat Smilde niet altijd een even praktisch ambassadeur was voor de Friese zaak en niet altijd de brug wist te slaan tussen de Beweging en de kerkelijke praktijk was hij weliswaar bewogen, maar zelf geen beweger.

Toen Smilde in 1958 werd beroepen in Grootegast [wat zijn enige gemeente buiten de provincie Friesland is geweest, OR], kwam een delegatie van het *Kristlik Frysk Selskip* om hem ervan te overtuigen het beroep niet aan te nemen: hij kon niet gemist worden, beschrijft drs. Jan Popkema. Het tekent Smildes nauwe band met het KFS, waar hij onder meer als hoofdredacteur en auteur in *De Stim fan Fryslân* bij betrokken was. Over actuele politieke kwesties ten aanzien van de taal schrijft Smilde niet. Het gaat Smilde met name om de K van het KFS: het besef dat ieder volk en taal waardig zijn voor de dienst van God. Meertaligheid is een Babylonische straf, maar tegelijkertijd genade. Het doel: de kerk in Fryslân moet Frieser.

Ds. Ernst Martin Dahl schrijft over Smildes inzet voor het ‘grotere’ Fryslân [waartoe ook de Oost- en Noordfriese taalgebieden in Duitsland worden gerekend, OR]. Smilde heeft getracht zich de dialecten van het Mooringer Frasch en het Fering eigen te maken. De interfriese contacten bloeiden met name sinds de jaren 1950. Tijdens uitwisselingen ging Smilde voor in vierentwintig Nord-Friiske erediensten en vertaalde daartoe Nederlandse kerkliederen in het Frasch. Ook zette hij Nord-Friiske collega’s ertoe aan in hun moedertaal voor te gaan en adviseerde hij Dahl bij de totstandkoming van de bundel *Loow nû e Hiire* (2000).

Friese eredienst

Jacobus Knol bespreekt met veel voorbeelden de kwaliteit van een deel van

Smildes driehonderd psalmberijmingen en liedvertalingen. Het valt hem op dat Smilde de laatste jaren verschuift van berijmer naar dichter: hij wordt vrijer ten opzichte van de oorspronkelijke liedteksten.

Bij het totstandkomen van de eerste oecumenische bijbelvertaling in Nederland, de *Nije Fryske Bibeloersetting*, was Smilde als redactiesecretaris een spin in het grote web van medewerkers en meelezers en een vriendelijke slavendrijver, zo schrijft medevertaler dr. Hindrik Brouwer. De consequenties van de keuze voor het dynamisch-equivalent vertalen in plaats van het statisch-concordant komen duidelijk naar voren.

Auke de Boer en Jan Breimer gaan verder in op Smildes betrokkenheid bij de Friese ‘week van het kerkelijk lied’, het *Ferbân fan Fryske Foargongers*, het gereformeerde Deputaatschap voor de Eredienst en vele andere functies en initiatieven ten aanzien van het kerklied in het Fries, zoals Friese vespers in Leeuwarden, en de Friese vertalingen van het *Dienstboek* (1 en 2) en de bundel *Tussentijds*. Daarbij valt zijn inzet voor de oecumene op en zijn doorzettingsvermogen.

Componist, koorleven en kerklied

Wim D. van Ligtenberg noemt Smilde een *componist van gemeenschapkunst*. De titel van zijn artikel, ‘Grootste verdienste in kleinste creaties’, wijst erop dat de kwaliteit binnen Smildes bijna vijfhonderd composities – waaronder met negenentwintig cantates, vijf oratoria, twee passies en vele liederen het vocale genre de overmacht heeft – met name ligt in een aantal intieme en ontroerende (kerk)liedcomposities. Ook de melodieën van de Gezangen 40 en 491 (‘een juweel’)

worden hoog gewaardeerd. Van Ligtenberg analyseert de oratoria *Bliid Boadskip* (1944) en *Ruth* (2001) en merkt op dat Smildes muzikale idioom tamelijk klassiek (diatonisch) gebleven is, ‘met enkele pseudomodale aanpassingen’.

Bernard Smilde voor zijn huisorgel. Foto: Frans Andringa

Hij wijst erop dat Smilde geen avantgardistisch componist was, maar meer ‘bevestigende’ kunst maakt, ofwel: ‘gemeenschapkunst’.

Smildes Friese koorwerken worden door drs. Pieter Riens Beintema beschreven, met wiens vader Smilde veel samenwerkte. Veel componeerde hij voor gelegenheden, zoals de Gysbert Japix-herdenking in 1966, *Memoriam facimus* voor een oorlogsherdenking in 1952, een Bonifatiusherdenking in

1954. Daarnaast jureerde hij vijftig jaar lang bij de concoursen van de Koninklijke Christelijke Zangersbond.

Het werk van Smilde in het gereformeerde deputaatschap voor het kerklied wordt beschreven door de (in februari 2011 overleden) drs. Klaas de Jong Ozn, die elf jaar lang in hetzelfde deputaatschap met hem samenwerkte. Smildes positie als preses doorbrak de hegemonie van de theologie in het proces dat leidde tot het *Liedboek*, vanwege zijn musicologische inbreng. De confrontatie tussen de cultureel en hymnologisch sterker aangelegde hervormden en de gereformeerden die de nadruk legden op leerzuiverheid was niet altijd gemakkelijk. De Jong beschrijft gedetailleerd het proces vanaf 1962 tot 1973, waar ook andere kerkgenootschappen in meegingen, en Smildes rol erin. Zoveel wordt duidelijk: de werkwijze was anders dan die voor het liedboek 2012.

Musicologie

Gysbert Japixkenner prof.dr. Philippus Breuker is het niet eens met de keuze van de melodie bij Gysberts *Jûnbea*, die zo op Smildes initiatief als extra gezang in het *Lietboek foar de Tsjerken* opgenomen is. Smilde heeft zich begeven in een niet-uitgemaakte discussie over de melodie-aanduidingen boven de liederen van de grote zeventiende-eeuwse dichter. Op basis van de beschikbare liedbundels uit die tijd, vergelijking met bundels van Camphuysen en op basis van de tekstvorm komt Breuker tot een andere keuze dan Smilde en noemt nieuwe mogelijkheden waar Gysbert zijn melodieën aan ontleend zou kunnen hebben. Een overzicht van Smildes wetenschappelijke bijdragen aan de hymnologie wordt gegeven door drs. Oane Reitsma.

Artikelen over de melodieën van het Geneefse Psalter, melodievergelijkingen, losse stukken over liedboekliederen, de dissertatie over ds. Hasper, en de bijdragen over het *Lietboek foar de Tsjerken* passen de revue. De kwaliteit van Smilde op dit vlak blijkt vooral de brug die geslagen wordt door wetenschappelijk inzicht en kerkelijke praktijk: het gaat hem om de opbouw van de zingende gemeente van Christus.

Beart Oosterhaven en drs. Hans Algra vervolgen met Smildes 'grotere' hymnologische publicaties over Gysbert Japix, Bach en Händel. Wat opvalt is dat Smildes oordeel – behalve door inhoudelijke kennis – sterk gekleurd is door zijn gelovige standpunt. Speciale

op Eppie Dams Friestalige versie van Bachs *Matteüs-passie* in 2009, waar Smildes diepe overtuiging niet buigt voor een in zijn ogen schade aanbrengen aan Bachs kostbare kunstwerk.

Het boek sluit af met drie appendices. Het zijn opsommingen van (1) Smil-

composities en bewerkingen. De lijsten lopen tot en met 2011. Dat laatste mag er wel bij gezegd, want de ijverige Smilde is nog niet klaar met werken. Met pijn in het hart heeft hij afscheid moeten nemen van zijn preekbeurten, nadat hij een heup brak bij de val van zijn fiets vorig jaar april.

Componeren en artikelen schrijven doet hij nog steeds op zijn eigen wijze, waarvan de tekortkomingen, maar vooral de vele kwaliteiten worden beschreven in deze bundel. En laten we ook vooral mevrouw Smilde als stabiele factor achter de schermen van hun gezamenlijke levenswerk niet vergeten. En waarom alles in het Fries? 'Een Friestalige predikant die ervoor kiest om niet in het Fries het Woord te verkondigen [is] als

'Njoggentich jier wurde is gjin keunst!' Foto: Frans Andringa

aandacht krijgt Smildes felle kritiek

des belangrijkste publicaties, (2) zijn berijmingen en vertalingen en (3) de

een organist, die het het mooiste register van zijn instrument dicht laat' (p.68). •

Zie NotaBene, jaargang 5 nr. 1 (januari) pagina 1 voor meer gegevens over het boek Dr. Bernard Smilde: tûzenpoat en trochsetter.

NIEUWBOUW
RESTAURATIE
ONDERHOUD

Platinalaan 10
5234 GH 's-Hertogenbosch
Tel 073 641 29 51
Fax 073 642 50 55
www.pelsenvanleeuwen.nl
info@pelsenvanleeuwen.nl

Wilt u ook adverteren in Muziek & Liturgie?

Neem dan contact op met onze advertentiemanager: Retra PubliciteitsService BV, Postbus 333, 2040 AH Zandvoort, of bel 023-5718480 en vraag naar de gunstige advertentietarieven. Ook voor bijsluifers van uw concertserie of cantatediensten, meehechters en voordelige advertentie-abonnementen!